

Икона

“Иполит гледа кроз прозор, и шта види, голубушка маја? Види зид. Зид. Он умирает, болестан је, и иза зида за њега нема више ничега. Готово. Нема будућности. А он је тако млад. Млад и болестан. Зид је симбол смрти. А ја сам стар, осамдесета ми је и преко. Колико преко није важно у мојим годинама. Каква је разлика између осамдесет и осамдесет пет? Кроз мој прозор, ипак, видим двориште и децу како се играју. Лепо је овде код мене. Само се лети трава спаруши од превелике врућине, и биље се некако само свије земљи не би ли упило макар и мало влажности. Тако и ја. Видиш

погрбио сам се, све више тежим земљи. Облаке више и не видим осим нарисоване у мојим књигама. Сунце назирем само по топлини његових зрака. Погледај кроз мој прозор, голубушка, погледај слободно.” Млада жена приближила се прозору некако збуњена, неодлучна. Девојчица је остала да седи на професоровој намештеној, беспрекорно затегнутој постељи, клатећи ноге обуване у жуте ортопедске ципеле, које је социјално осигурање бесплатно додељивало социјалистичкој деци са равним стопалима, не може нам се будућност ослањати на равна стопала, неопходно је улучити их као мостове – и лупкала потпетицама од наслане као напозитанке коже о гвоздену ивицу кревета. Њену пажњу привлачио је мали округли решо са белим емајлираним ножицама положен на дрвену, расклиману столицу која је служила и као ноћни сточић и као кухиња. Пре него што ће на њу подићи решо који је до тада лежао испод кревета, професор је извукао црни бакелитни утикач из зида и склонио стару ноћну лампу која му је служила за читање, једном, и дебелу књигу умотану у пожутеле новинске листове, другом руком. “Баци поглед голубушка на моје двориште, на децу која се играју, на клупе, и погледај моју липу, и камилицу и мравињак!” Жена је климала главом и ма како да је напрезала своје тамне, крупне очи, мравињак није успевала да види. Двориште је заиста било пространо, зарасло у киселу траву дивљакушу, у спонтану растиња, од којих је са прозора успевала да препозна само змијско грождје и дивљу салату, ишарану паралелним круговима различитих нијанси хлорофила. Камилицу је наслућивала по мирису. Граја деце чула се надалеко. Убоди игала које су њихове мајке и баке задавале белим платнима својих ручних радова, били су нечујни. Платно увек стоички трпи своје крстиће. “Под мојим прозором све врви од живота, а ја сам ти, видиш, стар и болестан. И верујем да ћу брзо умрети.” Ова неочекивана недељна посета причинила му је велико задовољство. Млада жена, која је имала једва двадесет две-три године, била је његова омиљена ученица, а девојчица која је седела на кревету била је њена ћерка, Софија, Соња. Старија је заустила да каже нешто, али је он једва приметним покретом руке ућуткао. “Када дође за то време, наравно. Нико још није од тога побегао. Смрт условљава напредак људске врсте, подстиче га. Ја сигурно нећу бити тај који ће кочити прогрес наше цивилизације. Нашто би и чему човеку послужила вечност? Једино што ме буни, то је одсуство наговештаја. Било би већ време да пред собом опазим некакав зид, некакву препреку. Зато сам закљућио, и то ми је тешко, веома тешко пало, јер ти знас голубице да ја ценим изнад свега и изнад свих, Фјодора Михајловича, да су симболи превара, чиста превара. Обман. И Иполит у себи природно носи своју прерану смрт, везан је за њу судбински, са зидом или без зида.”

Михаил Михаилович Мишков, омалени човечуљак, сићушних жућкастих очију, потпуно седе мајушне главе и белих, равно изнад горње усне поткресаних ретких бркова, био је стари белогардејац, пуковник царске војске. То је све што се знало о његовом животу који је претходио доласку у Црну Гору, почетком двадесетих година прошлог века. Нико није знао из ког дела Русије је родом. Говоркало се да је са Крима, неки су нагађали да је из Саратова, а било је и оних који су чак злобно тврдили да је Михаил Михаилович Азијат, јер је тако мали

растом да Рус не може бити. Црте његовог лица биле су, иако умањеног размера, изразито словенске, тако да је ова последња тврдња кратко опстала у чаршијским причама. Још се мање могло знати какву је судбину доживео пук којим је командовао. “Ако је икада командовала та људина од по’ метра,” отровно су сиктали родитељи ђака оборених на поправни испит из руског језика, они што су слепо веровали у тезу обрни српски, говорићеш руски. “Ја ти богуми не вјерујем да је овај икада био пуковник. Зна ли он јадо уопште што је то руски пуковник. Но биће да је и код Руса к’о и код нас, кад смо на страну ја тебе војводи ти мене сердаре, а дома знамо...”

Млада жена пажљиво је слушала свог старог професора Руса, пуковника белогардејца, који је после пада руског царства, тог Трећег Рима на истоку, и победе Октобарске револуције напустио своју мајчицу Русију и кренуо ка Западу. Многи су од његових компањона продрли чак до крајњих обода Европе где су се гушили у лондонској магли и узалудној нади да ће успети да поврате царство. Други су се пак насукавали на обале Бретање и Нормандије, и започињали своје нове животе нагрижени незалечивом словенском меланхолијом. У париским предграђима тражили су Француску из племићких салона и из лекција бројних мадмоазел које су их у њиховим руским домовима преображавале у савршене франкофоне, заљубљенике у непостојећу за њих земљу Француску где су после револуције углавном налазили беду и пад.

“Ја сам решио тада да не одлазим далеко од својих. Шта ја имам заједничко са Французима, Енглезима? Ништа. Ја к својим убежал. В Црногорију. Ми смо сви Славјани, рођена браћа, очеви су нам различити а мајка нам је једна једина – руска степа и православна црква.” Одговарао је онима који су га питали откуд то да изабере да живи у Црној Гори, поред толиких срећнијих и богатијих земаља у Европи. “Човек је као цвет, живи и кад га одвојиш од корена, али брже вене. Ја сам изабрао да свој живот присајединим са нашим општим кореном. И вот, ја пережил.”

Када је стигао на Цетиње, Мишков се више није могао надати да ће га, господар Црне Горе, краљ Никола, удостојити пријема на Двору, и можда му повери место у својој војној хијерархији јер се господар Црне Горе, осведочени пријатељ Руса и руског цара, свог имењака, а неки кажу и несуђеног зета, уз два велика кнеза, већ одавно налазио у избеглиштву у Француској. Свеједно очекивао је да ће сећање на драгоцене родбинске везе са Романовима које није могло тек тако нестати, допринети његовом лакшем укључењу у живот заједнице у коју беше пристигао. Руски пуковник је првих пет месеци становао у чувеном “Гранду”, једином хотелу у граду, а затим је изнајмио пространу собу у кући бабе Паве, крепосне уседелице од седамдесет година, без мушке главе и без сигурних прихода у кући. Своје пуковничко достојанство Ми-хаил Михаиловић постепено и неумитно сводио је на меру коју је наметала његова материјална ситуација. Своје људско достојанство трудио се да никад и никако не доведе у питање. Цетиње му се допадало нарочито у јуну месецу када градске улице замиришу јаким, сладуњавим и опијајућим мирисом процвалих липа, и чврсто је одлучио да овде остане. Морао је признати да је очекивао много више од престоног града невелике краљевине врлих црногорских поглавара, кнежева и краљева, који једва да се могао сматрати пристojном варошицом. Наслуђивао је да су и Црногорци очекивали више од царског пуковника од онога што је Мишков био и могао да покаже. Нагађања о новодошлом Русу, пресахла су исто онако брзо као и новац који је пуковник са собом донео. Мишков је испод цетињског пазара отворио тезгу на којој је од краја двадесетих година па све до свршетка италијанске окупације продавао иглице, шмиглице, лакомице, опанчарице и тако се једва издржавао, живећи у достојанственој оскудици и не зависећи ни од кога.

Непосредно иза рата прешао је у Подгорицу где му је нова власт понудила место професора руског језика у гимназији. “Живот је једна непредвидива, каприциозна дама, када се најмање

надаш она те помилује по глави, намигне ти и кажипрстом те из мрака повуче на светлост. Зато није чудо што је у многим језицима живот управо женског рода, у руском животу, на француском ла вие, на италијанском ла вита, на енглеском не зна се ког је рода, вероватно некаквог двоструког, хермафродитног. Уосталом, за много што шта код њих не зна се кога је рода,” овим речима започео је свој први час руског језика у подгоричкој, тада већ титовградској гимназији, Михаил Михайлович Мишков. “Само је по нашки мушкога рода – живот,” добацио је неко из задњих редова клупа тога давнога септембра 1950. године. “Ета правда,” потврдио је руски пуковник, белогардејац, избеглица из царске Русије, продавац ситнежа на цетињској пијаци, сада професор руској језика у соцкомунистичкој гимназији нове Југославије. “Ка’ што је све што ваља на свијет, мушкога рода,” охрабрен настави глас из залеђа. Мишков само одмахну главом, и стисну усне у гримасу неодобравња. И на томе се заврши.

“Красавица”, обратио се девојчици, “чиме да те понудим? Хоћеш ли шољу чаја, или мало млека, кафа је за мене и за твоју маму. Деца не пију кафу, јер ће им иначе порастити реп. Хвостик.” Мишков је био узбуђен. Ова му је посета заиста, заиста причинила велико задовољство и он то није крио. Желео је што боље и лепше да угости своје младе гошће.

“Нећу ништа,” рекла је девојчица настављајући да лупка ногама о ивицу кревета. Већ је била задовољна и ништа јој више није требало. Стари професор био је први живи Рус којег је видела у животу. Прави Рус. Не онај из бајки које јој је мајка читала пред спавање из збирке “Најлепших бајки руске старине”. Није био то ни онај из прича о ослобођењу Београда и битке под Стаљинградом о којима јој је причао отац. Био је то прави Рус из Русије. “Како се каже Соња ?” укорила ју је мајка.

“ Хвала, не могу ништа”, исправила се девојчица. Бивало јој је већ по мало досадно али и вруће. Невелика гарсоњера коју је Општина доделила пуковнику била је скучена и прилично неуредна, јер се старац сам бринуо о себи. У његовим поодмаклим годинама то је представљало свакодневни мали подухват. Једино је кревет још успевао да затегне под конач, онако по војнички.

“Тако сам срећан што ме нисте заборавили,” обратио се професор жени у лимун жутом кончаном сету. Својим ђацима он се увек обраћао са ви. Она је седела стамена као каријатида, правих као стрела леђа, крупних тамних очију боје лешника и благог осмеха, не померајући се више са места које јој је професор назначио. Као да је још увек у учионици. Само је сада себи узела за слободу да се насмеши и каже: “Нисмо могли да одемо а да не навратимо код вас.” Веома је волела руски језик и књижевност, и спремала се на студије у Београд, али се на њеном путу испречила велика љубав, а убзо затим и брак. “Маладец, имаш лепу ћерку, и наденула си јој дивно име Софија, Соња.” “То је захваљујући вама, Михаил Михайлович, захваљујући Злочину и казни.” “И муж ти је диван човек, заиста. Паметан, тих, образован. Мало преозбиљан за своје младе године. Али такве су све нове генерације изашле из рата, преозбиљно схватају себе и свет у коме живе”, рекао је Мишков са благим призивом сете у гласу. “Лепа, млада породица. Да, вот так, “Преступление и наказание”, велелепна књига,” одлутао је у мислима старац, али га је тргло брботање зашећерене воде на малом решоу која је почела да кипи из емајлираног лончета. Соњина мати устала је са столице понудивши да она закува кафу, али пуковник је то одбио. “Не, ви сте у мења в гостјах! Само седите мила моја.”

Нико није знао да ли је Михаил Михайлович у Русији оставио породицу, нити је он икада о томе причао. Знано се само да је са великом групом Руса, доспео, незнано одакле, – неко је чак помињао и Шангај – најпре у Београд, где се задржао врло кратко и где је сазнао да су гласине о егзилу његовог потенцијалног заштитника, краља Николе Петровића, тачне и да се

суверен одрекао, не зна се да ли силом или милом, права владавине Црном Гором у корист свог унука Александра Карађорђевића, а за добробит новонастале Краљевине Срба Хрвата и Словенаца. “Велики човек,” помислио је тада Мишков, “такви људи могу изаћи само из доброг, словенског, народа”, и упркос свему одлучио да оде Црну Гору. Са њим је пошла и једна невелика дружина Руса, неки и са женама, али су на Цетињу заувек остали само Мишков и капетан Маљков, Фјодор Семјонич, звани, ко зна зашто, капетан “Фјака”.

У Београду је био још само једанпут у гостима код своје ученице која је сада седела у његовој гарсоњери са ћеркицом и спремала се да попије са њим кафу. Био је код њих свега два дана, иако су га наговарали да остане дуже. Два дана била су му довољна да прошета градом и наврати у малу руску цркву на Ташмајдану, помоли се Богу, купи два килограма шкембића, и врати се кући задовољан. Соњине радознале очи су у углу поред прозора који је образовао невелику нишу запазиле необичну слику. Нагло је скочила са кревета одбацивши се леђима дочекала се на своје жуте ортопедске ципеле. Стала је испод иконе са ликом светог Георгија који дугим витим копљем пробада аждају, делимично заклоњене угашеним кандилом. “То је моја породична икона. Једино што ми је још остало, осим мојих сећања, наравно. Али сећања су обман, варка; она се мењају, преображавају, јер ми то тако желимо. Прилагођавамо их својим расположењима, улепшавамо, глачамо, милујемо, док не постану нешто сасвим друго. И онда их напуштамо, остављамо их јер нам више не пружају никакве емоције, као да су сећања крива, а не ми сами што их уништавамо. Уничтожавамо. А икона, образ, остаје за увек. На всегда.”

Пришао је светој слици, прекрстио се три пута и три пута се дубоко наклонио земљи, мрмљајући речи молитве. “Желим да вам поклоним, голубушка, моју икону.” Подигао је руке и полако, несигурним, испреплетаним дебелим модрим венама и чворноватим од старости рукама, скунуо своју светињу са зида. “Мени она више није потребна. Од чега да ме штити? Шта се још мени старцу може догодити да не ваља? Смрт? Та она је моја блиска, драга, пријатељица, и ја жељно очекујем њен долазак. Желим да свети Георгије вашем дому и вашој породици пружи заштиту, а ја ћу, старац, док будем склапао очи, знати да је моја светиња у пријатељским рукама. Млада жена остала је затечена овим неочекиваним тренутком, уперила је свој ужаснут поглед у правцу старца, као какво оштро копље одбране: “Али професоре, ви знате да ја не могу да примим ваш поклон, не никако, ви знате да ми не верујемо, и да је мој муж, био осуђен на четири године робије на Острву за много мање него што је држање иконе, четири године ни због чега, а тек за икону. Не могу да је узмем, бих врло радо, ви знате колико ја вас...”, глас јој је сада постао сломљен, тужан, јер је била свесна неправде и увреде коју је својим речима нанела Мишкову. Очи јој се напунише сузама, које је једва, напрежући се, успевала да задржи у љусци очних капака. “Када би знали да држимо у кући икону, руску икону, а они све сазнају, све, могли би поново да га затворе, да га одведу, можда... Ја не смем да ризикујем, ја не смем...”

“Поњимају”, промуцао је Мишков, лица обливеденог благим, једва приметним, руменилом, као у младића који се нечега постидео. “Жао ми је но, ја вас понимају, голубушка. Совершенно пањимају.” Свети Ђорђе враћен је на зид, иза китњастог кандила са црвеном стакленом чашицом, где је сада горео жижак упаљен за здравље и срећу живих и покој душе умрлих.

“Соњечка драга, испричаћу ти једну бајку, “обратио се пуковник девојчици и сео поред ње на војничку постељу. “Било је то једнога дана када је једна девојчица пошла у шуму да бере...” “Знам то је Црвенкапа!” узвикнула је нестрпљиво мала. “А, не, ово је прича о девојчици и верерици,” разуверио је он. “Добро, да чујем, ту не знам.” “Пошла је дакле девојчица да бере шумске јагоде, боровнице, печурке. Од тренутка када је зашла у шуму, трчкала је за њом једна млада верерица, дивног, раскошно дугачког репа. Девојчица је најпре није примећивала, тек када је већ до пола напунила своју корпицу, опазила је да није сама, да има пратњу. Али

наставила је и даље својим послом, хтела је да напуни корпицу мирисним плодовима пре него што падне мрак и није обраћала пажњу на веверицу. Негде у сутон кренула је натраг кући, ишла је тако, ишла а веверица за њом. На крају је застала пред својим кућним вратима, окренула се и запитала: “А зашто ме ти веверице, пратиш читав дан, чак си ме допратила до кућних врата, не бојећи се људи, ни животиња?” Кад њој ће веверица: “Пратим те читав дан, и не могу да се одвојим од тебе, јер имаш два дивна тамна ока налик на два крупна лешника, најлепша два лешника која сам икада видела у свом веверичјем животу!,” заврши Мишков бајку. “Шта мислиш Соњечка чија су то два ока?” упитао је старац девојчицу. “Моја!” одговорила је она спремно разрогачивши очи. “Не, мила, твоје очи су две сјајне округле, још несазреле шљиве. Такве су очи моје најдраже ученице, два мила, добра, тужна ока, боје лешника.”

“Зашто твој професор држи књигу у новинама”, питала је Софија мајку док су силазиле степеницама. “Зато што Руси веома поштују књиге, и желе да сачувају чак и њихове корице, да би им трајале што дуже,” рекла јој је она. “И замотавају их у старе новине?”

Мајка је ћутала. Да је проговорила макар још једну једину реч, склизнула би са ивице плача по којој је клизила као акробата почетник на затегнутој жици у малом провицијском циркусу.

“А зашто држе по ћошковима забрањене слике са аждајама?” Мајка је погледала Софију својим крупним, тамним очима, наткриљеним луковима црних, као насликаним угљеном, обрвама. Ништа јој није одговорила. Михаил Михайлович Мишков умро је тог истог лета. Општина га је, по налогу градоначелника, бившег Мишковљевог ћака, сахранила на градском гробљу и достојно обележила његов гроб. На сахрани је био присутан само капетан Фјака са женом и два одрасла сина, који су међусобно говорили руски. Софијина мајка сазнала је о професоровој смрти тек негде у зиму. Нико је није тражио да јој било шта преда. Пуковник није оставио никакав тестамент, јер ништа није ни поседовао.

Свети Георгије нестао је из нише поред прозора истога дана када је стари Рус умро.

*** Тијана М. Ђерковић, Београђанка, завршила Филолошки факултет, руски језик и књижевност и италијански језик, већ готово двадесет година живи и ради у Риму. Објавила је неколико књига превода са италијанског и руског језика међу којима су Речник масона Луиђија Троизија, Јелена Савојска Рената Барнескија, Црна болест и Лакеј и девојчура Нине Берберове. Њена прва књига Ил циело сопра Белградо, Ед. Ноубс, написана је на италијанском језику и објављена 2000. године. Приче из самоће прва је ауторкина књига на матерњем, српском језику.